

УДК 343.11

Г. С. Стаскевич

СУЧАСНИЙ СТАН НАУКОВИХ ДОСЛІДЖЕНЬ ЩОДО РОЗСЛІДУВАННЯ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ, ПОВ'ЯЗАНИХ ІЗ ДОРОЖНЬО-ТРАНСПОРТНИМИ ПРИГОДАМИ

Специфіка розслідування злочинів проти безпеки руху та експлуатації транспорту полягає в тому, що інформаційний простір, у якому працює слідчий, не обмежується тільки дією кримінального й кримінального процесуального законодавства. Ефективність його діяльності безпосередньо залежить від обізнаності в питаннях дослідження місця події, визначення слідової картини, а також наявності й можливості використання в роботі слідчого сучасних наукових рекомендацій, присвячених проблемам розслідування цих злочинів.

Це надає матеріал, щоб сформулювати комплексне уявлення про можливості підвищення ефективності розслідування злочинів, передбачених ст. 286 КК України, шляхом використання наявних методико-криміналістичних рекомендацій, а також визначити проблеми, що потребують розв'язання з огляду на сучасний стан і потреби правозастосовної практики.

Переходячи до вивчення стану наукових досліджень, присвячених питанням розслідування таких злочинів, потрібно зауважити, що в різних країнах існують різні підходи законодавця щодо розміщення аналогічних норм у розділах (главах) національного кримінального законодавства, різняться також назви та зміст цих норм. Проте в цьому дослідженні ми не ставимо метою порівняння вітчизняного та зарубіжного кримінального законодавства, натомість ідеться про криміналістичний аналіз стану наукових досліджень, їхнього змісту, узагальнення окремих положень і визначення можливостей застосування криміналістичних рекомендацій у сучасній правозастосовній практиці.

Наукові та практичні знання дуже рідко крокують в ногу. Дуже часто наука випереджає практику або, навпаки, практика випереджає науку. У випадку з розслідуванням правопорушень, пов'язаних із дорожньо-транспортними пригодами, криміналістика випереджує не тільки практичні знання, а й іншу науку – «кримінальне право».

Перші дисертаційні дослідження щодо розслідувань дорожньо-транспортних пригод з'явилися ще до ухвалення Кримінального кодексу 1960 року, у якому передбачалася кримінальна відповідальність за порушення правил безпеки руху та експлуатації транспорту особами, які керують транспортними засобами [17, с. 20].

Це було пов'язано з тим, що фактично організація наукового забезпечення щодо розслідування правопорушень починається з дослідження наявних практичних проблем, що передбачає вивчення як позитивного досвіду, так і негативного. Доречно буде зауважити, що для розроблення певних засобів діяльності, спрямованих на оптимізацію розкриття, розслідування та попередження злочинів необхідно, на нашу думку, вивчати не тільки «потреби правоохоронних органів». Як вірно зазначає В.О. Образцов, необхідно, «щоб потреби правоохоронної практики відповідали

б вимогам сьогодення» [22, с. 26]. У зв'язку із цим доречно буде наголосити на тому, що необхідність вивчення практики щодо розслідування окремих видів злочинів усвідомлюється ще на початкових етапах розвитку криміналістичних знань. Так, в одному з перших підручників із криміналістики стосовно методики розслідування окремих видів злочинів С.О. Голунський та Б.М. Шавер підкреслювали, що «без постійного обобщення и научного анализа практики расследования отдельных видов преступлений не может быть научно организованного следствия» [3, с. 3].

Через виникнення транспорту і його надшвидкий розвиток виникає низка нових проблем, що пов'язані з розкриттям і розслідуванням злочинів, які з'явилися, – дорожньо-транспортних пригод. Однією з таких проблем стала кваліфікація дорожньо-транспортних пригод, другою була проблема розкриття та розслідування цих видів злочинів. Остання проблема поставала більш гостро, оскільки кваліфікація відбувалась за аналогією з іншими статтями Кримінального кодексу, а методики, яка б розглядала основи розкриття й розслідування правопорушення, не існувало.

Початок наукових робіт із питань розкриття та розслідування дорожньо-транспортних пригод було покладено працею М.Г. Богатирьова. У 1946 році ним було захищена дисертація на тему «Судебные доказательства по делам об автотранспортных происшествиях» [3]. М.Г. Богатирьов на той час був співробітником судово-медичної лабораторії Київського військового округу. Крім юридичних питань, у своїй дисертації він висвітлює соціологічні, історичні та організаційні проблеми виникнення й становлення автомобільного транспорту та його роль в житті країни. До найбільш вагомих здобутків автора можна віднести те, що він у своїй роботі розглядає питання особливостей правового регулювання руху автотранспорту, положення, які стосуються вини та співучасті у вчиненні автотранспортних пригод. Важливим внеском у криміналістику стало те, що автор приділив значну увагу специфіці планування розслідування, проведення огляду місця події, виявленню, фіксації, вилученню та дослідженню речових доказів. Також М.Г. Богатирьов у своєму дослідженні аналізує показання свідків і обвинувачених.

Питання розслідування дорожньо-транспортних пригод цікавило не тільки Богатирьова. У 1947 році М.А. Кравцов підготував роботу «Расследование аварий на автотранспорте» [14]. У своєму дисертаційному дослідженні М.А. Кравцов поглиблює та розширює деякі положення дисертації М.Г. Богатирьова. Він розглянув види автотранспортних пригод, їхні ознаки, дав юридичну кваліфікацію автотранспортним пригодам. У своїй роботі автор вперше охарактеризував слідову картину в дорожньо-транспортних пригодах, вказав на правила роботи зі слідами. У роботі М.А. Кравцова знайшло своє відображення питання планування розслідування та проведення окремих слідчих дій (огляду місця події, допиту, призначення експертиз).

Важливість робіт М.Г. Богатирьова і М.А. Кравцова полягає в тому, що вони перші на території СРСР розглянули питання розслідування дорожньо-транспортних пригод. Фактично ці роботи були впровадженням прогностичної функції науки криміналістики в життя, оскільки автори, спираючись на факт зростання кількості автотранспорту і автотранспортних перевезень, передбачили актуальність нової проблеми – розкриття та розслідування дорожньо-транспортних пригод.

Після робіт, написаних М.Г. Богатирьовим і М.А. Кравцовим, пройшло більше десяти років, під час яких питання розслідування дорожньо-транспортних пригод не розглядалось в дисертаціях радянських науковців. У 1959 році в Ленінградському юридичному інституті К.М. Карацев захистив дисертацію на тему «*Расследование нарушений правил безопасности движения и эксплуатации автотранспорта (по материалам судебных и следственных органов Таджикской ССР)*» [10]. У своїй роботі автор відмежовує порушення правил безпеки руху від експлуатації автотранспорту, розглядає їх як окремі види діяльності, пов'язаної з використанням автотранспорту. Проте автор ще розглядає дорожньо-транспортні пригоди тільки через призму участі в них лише автотранспорту, при цьому упускаючи мототранспортні засоби.

Після ухвалення в 1960 році Кримінального кодексу збільшилась кількість дисертацій, у яких розглядалась проблема розкриття та розслідування дорожньо-транспортних пригод. У 1962 році Л. Коман [12] захистив дисертацію на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук на тему «*Методика расследования автотранспортных происшествий*».

Вчені у своїх наукових роботах почали звертати увагу не тільки на розкриття та розслідування злочинів, а й на слідчі дії та тактику їх проведення. Так, у 1965 році Л.А. Ивановим була захищена дисертація на тему «*Призначення і проведення автотехнічної та трасологічної експертиз під час розслідування автотранспортних пригод*» [8].

Через кілька років, у 1968 році, В.К. Стринжа присвячує свою роботу проведенню початкових слідчих дій при порушенні правил безпеки руху й експлуатації автотранспорту [25].

Вивчення робіт визначних криміналістів на тему «*Розкриття та розслідування порушень правил безпеки дорожнього руху або експлуатації транспорту*» показує значний зріст їх кількості на початку 70-х років, розширення тематики, поглиблення й уточнення питань, що досліджувались раніше. Окрім того, конкретизується їхня тематична спрямованість, науковці намагаються охопити не весь процес розкриття та розслідування дорожньо-транспортних пригод, а його окремі стадії, досліджують особливості розслідування окремих видів дорожньо-транспортних пригод, розглядають специфіку проведення окремих слідчих дій та вивчають можливість застосування новітніх технічних засобів під час розслідування цих видів злочинів [17, с. 22–23]

Проблематика розслідувань і розкриття цього виду правопорушень стала однією з найактуальніших. У наукових трудах того часу надзвичайно багато уваги приділялося різним аспектам цієї проблематики. Так, С.І. Новиков у м. Одесі в 1973 році розглядав можливість використання криміналістичних та інших спеціальних знань під час дослідження місця дорожньо-транспортної пригоди [21]. Трохи пізніше цього ж року К.Ю. Стунгіс у м. Москві захистив дисертацію, яка теж стосувалась використання спеціальних знань, на тему «*Применение специальных автотехнических знаний в расследовании и судебном рассмотрении дел о нарушении правил безопасности движения и эксплуатации транспорта*» [26].

Певна активність із дослідження певного виду проблематики, пов'язаної з розкриттям та розслідуванням дорожньо-транспортних пригод, приводить до напи-

сання ще низки робіт, серед яких слід звернути увагу на роботу В.В. Єрьоменка, у якій розглядалися проблеми розслідування та попередження злочинних порушень правил безпеки й експлуатації транспорту [5], та роботу Г.М. Надгорного «Вопросы теории и практики автотехнической экспертизы в уголовном судопроизводстве» [20]. Слід зазначити, що, хоча це дослідження захищалося зі спеціальності «кримінальне право і кримінальний процес», у ньому знайшли своє відображення питання як криміналістичного забезпечення, так і використання криміналістичних прийомів під час розслідування ДТП.

У наступні роки різноманітним аспектам розкриття та розслідування дорожньо-транспортних пригод були присвячені інші роботи: В.П. Лошманов розглядав перспективу використання спеціальних автотехнічних знань під час розслідування автопригод, що виникають внаслідок несправності автомобілів [15]; Л. Вайда розглянув початкові слідчі дії, оперативно-розшукові й організаційні заходи під час розслідування дорожньо-транспортних пригод [2]; Г.А. Зорін у своїй роботі провів криміналістичний аналіз основних елементів дорожньо-транспортної пригоди [6]; П.М. Зуєв присвятив своє дослідження проблемі вивчення обставини місця пригоди в разі наїздів на пішоходів [7]; В.Є. Капітонов займався трасологічними дослідженнями у справах із ДТП [9]; Ш.Ш. Ярамиш'ян зосереджує свою увагу на слідчих експериментах під час розслідування автопригод [30]; В.Л. Труцин займався проблемою криміналістичної характеристики приховування слідів дорожньо-транспортних пригод та їх розслідування [27].

З руйнуванням Радянського Союзу інтерес до цієї проблеми не тільки не зменшився, а й отримав новий поштовх до розвитку. Наукові діячі в кожній з незалежних нині держав колишнього Радянського Союзу намагалися розглянути цю проблему у світлі певних притаманних саме їх країні особливостей, з урахуванням новітніх наукових і технічних досягнень. Так, Н.С. Корчан у м. Москві в 1991 році захистив дисертацію з проблем дослідження причинних зв'язків під час розслідування дорожньо-транспортних пригод (за допомогою автотехнічної експертизи) [13], у 1992 році В.С. Яковенко розглядає проблематику взаємодії слідчих і робітників ДАІ під час розслідування справ про дорожньо-транспортні пригоди [29]. Надзвичайно важливими є роботи є В.А. Мизнікова, який у 1996 році досліджував теоретичні та практичні проблеми розслідування дорожньо-транспортних пригод [19], і дисертація С.М. Перлова, присвячена доказуванню під час розслідування справ про дорожньо-транспортні пригоди (процесуальні та криміналістичні аспекти) [24].

Нового розвитку та вдосконалення здобуло розслідування дорожньо-транспортних пригод на початку двохтисячних, коли на арену вийшли нові дослідники цієї проблеми. У 2005 році В.А. Мисливим була написана робота, що розкривала дослідження злочинів проти безпеки дорожнього руху та експлуатації транспорту з точки зору кримінально-правового та кримінологічного дослідження [18]. У 2007 році були написані дві роботи: перша – М.П. Климчуком, який розробив теоретичні та практичні положення розслідування злочинів про порушення правил безпеки дорожнього руху та експлуатації транспортних засобів (криміналістичні та процесуальні аспекти) [11], а друга – П.П. Луцкоком, який висунув та обґрунту-

вав низку положень, що мають значення для теорії кримінального процесу й криміналістики та для практичних працівників правоохоронних органів [16].

У 2010-му В.І. Дячук у дисертації провів комплексне наукове дослідження інституту спеціальних знань під час розслідування дорожньо-транспортних злочинів; визначив сутність поняття «спеціальні автотехнічні знання», що використовуються під час розслідування дорожньо-транспортних пригод [4].

У 2011–2012 роках захищено ще дві дисертації. О.С. Ховпун розробив теоретичні та практичні положення щодо розслідування злочинів про порушення правил дорожнього руху та експлуатації автотранспортних засобів, ускладнених зникненням водія – учасника події з місця дорожньо-транспортної події [28]. А С.І. Ольховенко розробив методiku розслідування залишення в небезпеці потерпілого внаслідок дорожньо-транспортної пригоди [23].

Отже, методичне забезпечення для розкриття та розслідування ДТП знаходить своє втілення в роботах українських і зарубіжних криміналістів, які стосуються судово-експертної діяльності, слідчої тактики, окремих питань методики та інших проблем розслідування дорожньо-транспортних пригод. Напевне, те, що виник попит щодо вдосконалення слідчої практики, спонукає вчених-криміналістів звертатися до цієї проблематики.

Слід зазначити, що коли мова ведеться про вивчення потреб практики, то здебільшого мається на увазі саме практика розкриття, розслідування та попередження злочинів. Це загалом не викликає заперечень. Але орієнтиром для розроблення певних проблем служать не тільки потреби правоохоронної практики, а й потреби науки, що забезпечує на основі наукових знань розроблення складних для практики розслідування питань.

Література

1. Богатырёв М.Г. Судебные доказательства по делам об автотранспортных происшествиях : автореф. дис. ... канд. юрид. наук / М.Г. Богатырёв. – Харьков, 1946. – 18 с.
2. Вайда Л. Первоначальные следственные действия, оперативно-розыскные и организационные мероприятия при расследовании дорожно-транспортных происшествий (по материалам ЧССР) : автореф. дис. ... канд. юрид. наук / Л. Вайда. – М., 1978. – 21 с.
3. Голунский С.А. Криминалистика. Методика расследования отдельных видов преступлений / С.А. Голунский, Б.М. Шавер. – М. : Ин-т права АН СССР, 1939. – 371 с.
4. Дячук В.І. Використання спеціальних знань під час розслідування дорожньо-транспортних пригод : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.09 / В.І. Дячук ; Акад. упр. МВС України. – К., 2010. – 19 с.
5. Ерёмченко В.В. Расследование и предупреждение преступных нарушений правил безопасности движения и эксплуатации транспорта (на материалах УССР) : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.08 / В.В. Ерёмченко. – К., 1974. – 18 с.
6. Зорин Г.А. Криминалистический анализ основных элементов дорожно-транспортного происшествия : автореф. дис. ... канд. юрид. наук / Г.А. Зорин. – М., 1979. – 21 с.
7. Зуев П.М. Исследование обстановки места происшествия при наездах транспортных средств на пешеходов : автореф. дис. ... канд. юрид. наук / П.М. Зуев. – М., 1980. – 21 с.
8. Иванов Л.А. Назначение и проведение автотехнической и трассологической экспертиз при расследовании автотранспортных происшествий : автореф. дис. ... канд. юрид. наук / Л.А. Иванов. – Саратов, 1965. – 19 с.
9. Капитонов В.Е. Трассологические исследования по делам о дорожно-транспортных происшествиях : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. – М., 1982. – 22 с.

10. Карцев К.М. Расследование нарушений правил безопасности движения и эксплуатации автотранспорта (по материалам судебных и следственных органов Таджикской ССР) : автореф. дис. ... канд. юрид. наук / К.М. Карцев. – М., 1959. – 20 с.
11. Климчук М.П. Розслідування злочинів про порушення правил безпеки дорожнього руху та експлуатації транспортних засобів (криміналістичні та процесуальні аспекти) : автореф. дис... канд. юрид. наук : 12.00.09 / М.П. Климчук ; Київ. нац. ун-т внутр. справ. – К., 2007. – 19 с.
12. Коман Л. Методика расследования автотранспортных происшествий : автореф. дис. ... канд. юрид. наук / Л. Коман. – М., 1962. – 18 с.
13. Корчан Н.С. Исследование причинных связей при расследовании дорожно-транспортных происшествий (с помощью судебной автотехнической экспертизы) : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.09 / Н.С. Корчан. – М., 1991. – 22 с.
14. Кравцов М.А. Расследование аварий на автотранспорте : автореф. дис. ... канд. юрид. наук / М.А. Кравцов. – О., 1947. – 19 с.
15. Лошманов В.П. Использование специальных автотехнических знаний в расследовании автотранспортных происшествий, возникших из-за неисправности автомобилей : автореф. дис. ... канд. юрид. наук / В.П. Лошманов. – Харьков, 1977. – 20 с.
16. Луцюз П.П. Розслідування порушень правил безпеки дорожнього руху або експлуатації автотранспортних засобів : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.09 / П.П. Луцюз ; Київ. нац. ун-т внутр. справ. – К., 2007. – 16 с.
17. Луцюз П.П. Розслідування порушень правил безпеки дорожнього руху або експлуатації автотранспортних засобів : дис. ... канд. наук : спец. 12.00.09 / П.П. Луцюз. – К., 2008. – 182 с.
18. Мисливий В.А. Злочини проти безпеки дорожнього руху та експлуатації транспорту (кримінально-правове та кримінологічне дослідження) : автореф. дис. ... д-ра юрид. наук / В.А. Мисливий. – К., 2005. – 36 с.
19. Мызников В.А. Теоретические и практические проблемы расследования дорожно-транспортных происшествий : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.09 / В.А. Мызников. – СПб., 1996. – 17 с.
20. Надгорный Г.М. Вопросы теории и практики автотехнической экспертизы в уголовном судопроизводстве : автореф. дис. ... канд. юрид. наук / Г.М. Надгорный. – К., 1974. – 17 с.
21. Новиков С.И. Криминалистические и иные специальные знания при исследовании места дорожно-транспортного происшествия (по материалам Украинской ССР) : автореф. дис. ... канд. юрид. наук / С.И. Новиков. – О., 1973. – 18 с.
22. Образцов В.А. Криминалистика. Курс лекций / В.А. Образцов. – М. : Ассоциация правоохран. органов РФ, 1996. – 448 с.
23. Ольховенко С.І. Методика розслідування залишення в небезпеці потерпілого внаслідок дорожньо-транспортної пригоди : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.09 / С.І. Ольховенко ; НАВС. – К., 2011. – 16 с.
24. Перлов С.Н. Доказывание при расследовании дел о дорожно-транспортных происшествиях (процессуальные и криминалистические аспекты) : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.09 / С.Н. Перлов. – М., 1997. – 24 с.
25. Стринжа В.К. Первоначальные следственные действия при расследовании нарушений правил безопасности движения и эксплуатации транспорта : автореф. дис. ... канд. юрид. наук / В.К. Стринжа. – К., 1968. – 17 с.
26. Стунгис К.Ю. Применение специальных автотехнических знаний в расследовании и судебном рассмотрении дел о нарушении правил безопасности движения и эксплуатации транспорта : автореф. дис. ... канд. юрид. наук / К.Ю. Стунгис. – М., 1973. – 19 с.
27. Труцин В.А. Криминалистическая характеристика сокрытия следов дорожно-транспортных преступлений и методы его установления : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.09 / В.А. Труцин. – М., 1986. – 22 с.
28. Ховпун О.С. Розслідування дорожньо-транспортних подій в умовах зникнення водія транспортного засобу з місця події : автореф. дис. ... канд. юрид. наук / О.С. Ховпун ; Акад. адвокат. України. – К., 2012. – 18 с.
29. Яковенко В.Е. Взаимодействие следователей с работниками ГАИ при расследовании дел о дорожно-транспортных происшествиях : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.09 / В.Е. Яковенко. – М., 1992. – 21 с.
30. Ярамышьян Ш.Ш. Следственный эксперимент при расследовании автотранспортных происшествий : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.09 / Ш.Ш. Ярамышьян. – Харьков, 1982. – 22 с.

Анотація

Стаскевич Г. С. Сучасний стан наукових досліджень щодо розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних із дорожньо-транспортними пригодами. – Стаття.

У статті розглядаються актуальні питання, пов'язані зі станом наукових досліджень щодо розслідування дорожньо-транспортних пригод. Специфіка розслідування злочинів проти безпеки руху та експлуатації транспорту полягає в тому, що інформаційний простір, у якому працює слідчий, не обмежується винятково дією кримінального та кримінального процесуального законодавства. Розглянуто методичне забезпечення для розкриття та розслідування ДТП, що знаходить своє втілення в роботах українських і зарубіжних криміналістів, які стосуються судово-експертної діяльності, слідчої тактики, окремих питань методики та інших проблем розслідування дорожньо-транспортних пригод.

Ключові слова: наукові дослідження, розслідування, дорожньо-транспортні пригоди, історичний розвиток наукових досліджень.

Аннотация

Стаскевич Г. С. Современное состояние научных исследований по расследованию уголовных преступлений, связанных с дорожно-транспортными происшествиями. – Статья.

В статье рассматриваются актуальные вопросы, связанные с состоянием научных исследований относительно расследования дорожно-транспортных происшествий. Специфика расследования преступлений против безопасности движения и эксплуатации транспорта заключается в том, что информационное пространство, в котором работает следователь, не ограничивается исключительно действием уголовного и уголовного процессуального законодательства. Рассмотрено методическое обеспечение раскрытия и расследования ДТП, воплощенное в работах украинских и зарубежных криминалистов, которые касаются судебно-экспертной деятельности, следственной тактики, отдельных вопросов методики и других проблем расследования дорожно-транспортных происшествий.

Ключевые слова: научные исследования, расследования дорожно-транспортных происшествий, историческое развитие научных исследований.

Summary

Staskevych H. S. Current state of scientific researches on the investigation of criminal road traffic offences. – Article.

The article deals with topical issues related to the state of research on the investigation of accidents. The specifics of the investigation crimes against traffic safety and operation of transport lies in the fact that the information space, which is investigating, is not limited solely criminal action and criminal procedure law. Methodical software for detection and investigation of accidents, which is embodied in the works of Ukrainian and foreign forensic relating to forensic activity, investigative tactics, techniques specific issues and other issues investigation of accidents.

Key words: research, investigations, traffic accidents, historical development of scientific research.